विनोबा-वार्ता

दैनिक साम्ययोग

मासिक वर्गणी १.५० पैसे   किरकोळ अंक १० पैसे

अंकः २०५-२०६) बुध-गुरुवार ता. २-३-१२-१९६४

विनोबांचे स्वास्थ्य

विनोबाचे आरोग्य साधारणपणे ठीक आहे. त्यांना डॉक्टरांकडून औषधोपचार व इंजेक्शन्स चालू आहेत. दोन तीन दिवसाआड त्यांना चक्कर येत असतात. परंतु चिंता करण्याचे कारण दिसत नाही. गेल्या पाचसात दिवसापासून आपल्या कुटीसमोरील झाडाखालीच दिवसाचे बारा तास ते घालवितात. तेथेच येणाऱ्या जाणाऱ्या सोबत त्यांच्या लिखित मुलाखती चालतात.

भारताच्या तटस्थतेच्या नीतीला विश्व-श्रेष्ठ राजनीतिज्ञांची मानवंदना

आणि

भारताच्या धर्म-निरपेक्षतेवर विश्व धर्म-गुरूं कडून शिक्कामोर्तब

बोधिवृक्षाची फांदी व्हॅटिकनला पोहोचली

–वसंत बोंबटकर

विकासाचे सूत्र गवसले

मुंबईला युकॅरिस्टिक कॉंग्रेसचे आणि सारनाथयेथे विश्वबौद्ध संमेलनाचे जे अधिवेशन चाललेले आहे त्याचे आम्ही प्रेमादराने स्वागत करीत आहोत.. भारताला आतिथ्याचा हा जो बहुमान ह्या दोन्ही संघटनांनी देऊन भारताचा गौरव केला त्याबद्दल भारताला अभिमान वाटत आहे. रशिया व अमेरिका ह्या दोन गटांच्या म्होरक्यांनी भारताने पुरस्कारिलेल्या गटनिरपेक्ष तटस्थतेच्या धोरणाचा नुकताच गौरव करून, सीमासंकटाच्या वेळी प्रत्यक्ष मदत करून, त्या धोरणाबाबत आपली सहमति व्यक्त केली व त्या धोरणाला एकप्रकारे मानवंदना दिली. ही एक फार ऐतिहासिक महत्वाची घटना घडली. नवोदित आशिया, आफ्रिका खंडातील राष्ट्रांना तर अलिप्ततेच्या धोरणामुळें आपल्या विकासाचे सूत्रच सापडले.

दोन विश्वधर्मगुरूंची मान्यता

आता ख्रिश्चन आणि बौद्ध धर्माची ही दोन विश्वसंमेलने भारतात होत आहेत हीहि एक ऐतिहासिक महत्वाची घटना आहे. भारताच्या सेक्युलर स्टेटच्या धोरणावर, किंवा भारताचे उपराष्ट्रपति म्हणतात त्याप्रमाणे राष्ट्रपिता गांधीजी ह्यांनी पुरस्कारिलेल्या सर्वधर्मसमभावाच्या धोरणावर, विश्वधर्मगुरूंनी केलेले हे शिक्कामोर्तबच आहे.

ईश्वराने पाठविलेले श्रेष्ठ नट

भारतीय संस्कृति ही समन्वय संस्कृति आहे. भारतात आतापर्यंत आत्मज्ञानाची व विज्ञानाची सातत्याने व नम्रतेनें जी शतकानुशतके तपश्चर्या चालली, उपासना चालली त्याचेच हे फलित आहे. त्यामुळेच नाना भाषा, नाना धर्म व भिन्न भिन्न चालीरीति असलेले लोक भारत पुरुषाच्या शरीराचे अवयव बनून नांदत आहेत. जगात अन्यत्र हे दर्शन घडत नाही. तेव्हा भारत हे केवळ राष्ट्रच नाही तर आंतरराष्ट्रीय राष्ट्र आहे. उद्याच्या One world (एक जग) ची रंगीत तालीम भारताच्या रंगभूमिवर खेळली जात आहे.

ह्या विश्वात सबंध मानवजात एकाच निशाणाखाली येणार असल्याची चाललेली पूर्वतयारी लवकर पूर्ण करण्यासाठी ईश्वराने रामकृष्णपरमहंस–विवेकानंद, योगी अरविंद-माताजी, टागोर–मानवेंद्ररॉय, ॲनीबेझंट-ॲंड्र्यूज, गांधी–गफारखान, जवाहरलाल— विनोबा, कृष्णमूर्ति-दलाई लामा ह्यासारखे लोकोत्तर नट पाठविले आहेत.

सत्य–अहिंसेचा निर्धार

भारत स्वतःला सेक्युलर स्टेट म्हणवतो. तो नकारात्मक शब्द सोडल्यास व त्याचा भाव ध्यानात घेतल्यास भारताला सत्य व अहिंसा ह्या नैतिक व आध्यात्मिक मूल्यांवर समाजाची उभारणी करायची आहे. म्हणूनच 'सत्यमेव जयते' हे आम्ही आमचे बोध वाक्य बनविले आहे; आणि अहिंसक पुरुषार्थाचे चिन्ह म्हणून अशोकचक्राची राष्ट्रमुद्रेच्या जागी प्रतिष्ठापना केली आहे.

कबिराने शेला विणला

एखाद्या विशाल नदीला फाटे फुटावे त्याप्रमाणे हिंदु दर्शनाच्या ह्या गंगा–नदीला: बौद्ध, शीख, जैन आदि धर्मांचे फाटे फुटले आहेत. त्यानंतर दोन हजार वर्षांपूर्वी ख्रिश्चन संस्कृतीची व आठशे वर्षांपूर्वी स्वतंत्र अशा मुस्लिम संस्कृतीची धारा भारतात प्रवाहित झाली. ह्यावेळी मूळ भारतीय संस्कृतीच्या उपासकत संकुचित जातीय भाव, परस्पर द्वेष ह्यांची रणें माजल्यामुळें द्रवीड–आर्य, शक–हूण ह्यांचा जसा मधुर संगम भारतात पूर्वी झाला तसे, ह्यावेळी न घडता, एक स्वतंत्र प्रवाहच त्यांचा बनला. गुरुनानक, कबीरादींनी ह्या निरनिराळ्या धाग्यांचे सणंग विणण्याचा पुन्हा प्रयत्न केला. परंतु इंग्रजांच्या राज्यतृष्णेमुळे ह्या सणंगाला आपसातील दंग्यांची कात्री लागली. गांधीजींनी आपल्या हाडाची सुई करून प्रेमाच्या धाग्याने हे फाटलेले सणंग सांधण्याचा प्रयत्न केला. पण उभयविध गटातील दुराग्रही, एकांतिक विचाराच्या लोकांनी त्यात अडथळे आणले. परंतु गांधीजींचे प्रयत्न व्यर्थ गेले नाहीत. ह्या सणंगाची आणखी होणारी चीरफाड त्यामुळे थांबली. पण भारताचे दोन तुकडे पडले.

भारताचे दोन तुकडे पडले असे म्हणण्यापेक्षा भारतीय संस्कृतीचे तीन तुकडे पडले असे म्हणणे अधिक वास्तविक होईल. आज पूर्व पाकिस्तानात (बंगाल) जी संस्कृति नांदत आहे ती पाकिस्तानच्या कपोलकल्पित संस्कृतिपेक्षा फार भिन्न आहे तिचा तोंडावळा भारतीयच आहे. तेव्हा कालांतराने भारत पुन्हा अेकसंध होणे किंवा पाकिस्तान, भारत, ब्रम्हदेश, सिलोन, नेपाळ इत्यादि चे अेक 'राष्ट्र कुटुंब' बनणें सुद्धा अशक्य नाही.

कडी जोडणारे दार्शनिक

दोन हजार वर्षांपासून ख्रिश्चन धर्माचा भारताशी संबंध आहे. विवेकानंदांनी त्यांना आपल्याकडें आकर्षिले आहे; गांधीजींनी आफ्रिकेत त्यांच्या खांद्याला खांदा लावून काम केले आहे; जवाहरलालजींनी राष्ट्रकुलाच्या रुपाने ते रोपटे जोपासले आहे आणि रवींद्रनाथांच्या प्रतिभेचे पाणी ते प्याले आहे. अरविंद, कृष्णमूर्ति, विनोबा ह्यांनी ख्रिश्चन समाजाच्या अंतःकरणात प्रवेश केला आहे. तेव्हा ख्रिश्चन समाजाचेहि जवळचे संबंध निर्माण होतील अशी आशा आहे. गोवा व नागभूमि वर तो प्रयोग चालू झाला आहे.

सामान्य जनता उमगली

राजनैतिक शक्ति किंवा पांथिक धर्म शक्ति आमच्याच धर्मात किंवा राजनैतिक विचारसरणीत जगाला उद्धरण्याची अेकमेव शक्ति आहे असे कितीहि घसा कोरडा करून सांगोत, जगाला आता विज्ञानाने जवळ आणले आहे.

ईश्वरालाच आम्हाला एकत्र आणायचे आहे

नाईल, इतकीच, गंगा, वोल्गा, थेम्स मिसिसिपी या नद्यांची माती सुपीक व पवित्र आहे. आणि अमेरिकेचा गहू रशियाला पचतो व भारताचे काजू अमेरिकेला आवडतात हे सिद्ध झाले आहे. अेकाच विश्वविद्यालयात जगातील सर्व ठिकाणचे लोक विशिष्ट ज्ञान सारख्याच तत्परतेने ग्रहण करू शकतात हे सिद्ध झाले आहे. जगातील सर्व ठिकाणचे लोक विशिष्ट ज्ञान सारख्याच तत्परतेने ग्रहण करू शकतात हे सिद्ध झाले आहे. तसेच जगातील सर्व आध्यात्मिक विचारधारांचे मूळ हि अेकच आहे हे लोकांच्या ध्यानात आले आहे. त्यामुळेच गांधीला ख्रिश्चन लोक ख्रिस्ताचा अवतार मानतात,

(पान ४ वर)

www.vinoba.in

'विनोबा वार्ता' दैनिक साम्ययोग ४ डिसेंबर पासून साप्ताहिकात विलीन होणार

विनोबांचे महाराष्ट्रात ३ मार्चला आगमन झाले. त्या निमित्ताने ५ मार्च पासून 'विनोबा वार्ता' दैनिक चालू झाले. मागील नऊ महिन्यापासून विनो-बांची प्रवचने निरंतर छापून दूरदूरच्या खेड्यापाड्यात पोहोचविण्याचे काम ह्या वार्तेने केले. त्यामुळे विनोबा शरीराने दूर असूनहि ते आपल्यासमोर बसून आपल्याशी हितगुज करीत आहेत असे वाटायचे.

मध्यंतरी विनोबांची पदयात्रा त्यांच्या मुदती तापामुळे स्थगित झाली. आणि गेलेली शक्ति परत मिळवायला तापातून बरे झाल्यानंतर त्यांनी मौन घेतले. त्यामुळे 'विनोबा वार्ता' वार्ता ती कांय देणार ?

पुन्हा त्यांची पदयात्रा ४ नोव्हेंबरला चालू झाली. ता. ११ नोव्हेंबरची त्यांची पदयात्रा डोक्यात चक्कर चालू असतांना, जयविजय च्या हातावर शरीराचा भार टाकूनच झाली आणि १३ ला तर दोन तास ते मूर्च्छित पडल्यासारखे झाल्यामुळे पदयात्रा करणे अशक्यच झाले. आता विनोबांची पदयात्रा व प्रवचने बंद आहेत. त्यामुळे वार्तेचे मूळ प्रयोजन संपले आहे. नऊ महिने चाललेल्या ह्या वार्तेसाठी आम्हाला, पाच सात हजार रुपये तोटाहि सहन करावा लागला. अधिक तोटा करवून घेणे हे सुद्धा आमच्या शक्तीबाहेरचे ठरले असते. ह्या उभयविध कारणांमुळे ता. ४ डिसेंबर पासून 'विनोबा वार्ता' बंद करावी लागत आहे, ह्याबद्दल आम्हाला मनस्वी खेद वाटतो.

'विनोबा वार्ता' म्हणजे 'सर्वोदय वार्ता' असा विनोबांचा अभिप्राय आहे. 'साप्ताहिक साम्ययोग' हे काम मागील अकरा वर्षापासून बजावीतच आहे. तेव्हा आज जे 'विनोबा वार्ते'चे ग्राहक असतील, त्यांची जी वर्गणी शिल्लक असेल त्या वर्गणीच्या मोबदल्यात त्यांना साप्ता-हिकाचे अंक मिळतील. ज्यांना साप्ताहिक साम्ययोग नको असेल व वर्गणीचे पैसे परत हवे असतील त्यांना ती रक्कम आम्ही, त्यांची सूचना मिळताच, मनी-ऑर्डरने पाठवू.

ह्याबाबत आपल्याला जो त्रास झाला त्याबाबत आम्ही आपली क्षमा मागतो. ह्या धावपळीत आमची व्यवस्थाहि आम्ही नीट ठेऊ शकलो नाही, त्यामुळेहि वाचकांना फार त्रास झाला ह्याची आम्हाला जाणीव आहे. विनोबांबाबत, सर्वोदय विचाराबाबत आपल्या मनात वसत असलेल्या प्रेमामुळेच आपण हे सर्व सहन केले.

साप्ताहिक व दैनिक वक्तशीर छापून देण्याइतक्या समर्थ प्रेसशी शेवटपर्यंत आमची गाठ पडली नाही. त्यामुळेहि अंकांत बराचसा अनियमितपणा आला. तरीहि सेवाग्रामचे नईतालीम मुद्रणालय व वर्धा येथील भास्कर प्रेस ह्यांनी त्यांच्या शक्तिनुसार आमच्या प्रेमाग्रहाला वश होऊन अंक काढण्याबाबत जी मेहनत घेतली त्याबद्दल आम्ही त्यांचे अत्यंत आभारी आहोत.

सर्व श्री. आबासाहेब काळे, हरिहरराव देशपांडे, वामनराव पाचपांडे, ज्ञानदेव कदम, रमाकांत पाटील, य. भा. जोशी ह्यांनी संपादनाच्या कामांत वेळोवेळी केलेल्या मदतीबद्दल आम्ही त्यांचे आभारी आहोत. श्रीमती कालिंदी-ताई ह्यांनी पाठविलेल्या प्रवचनांच्या रिपोर्टमुळे आमच्या कामाला बहुमोल सहाय्य झाले. त्यांची ही 'वार्ता' ऋणी आहे.

आम्ही आमच्या वाचक बंधूंना पुन्हा विनंति करीत आहोत कीं 'विनोबा वार्ता' ही बंद होत नसून ती साम्ययोग साप्ता-हिकात विलीन होत आहे. तेव्हा त्यांनी साम्ययोग साप्ताहिकाचा प्रसार करण्यास मदत करावी.

आमच्या एजंट बंधूनाहि हीच विनंति आहे कीं त्यांनीहि 'दैनिक वार्ते'प्रमाणेच साप्ताहिक साम्ययोगाचेहि अंक खपवावेत.

विनीत

वसंत बोंबटकर

---०---

साप्ताहिक डायरी

ब्रह्म-विद्या-मंदिर
पवनार

१६ तारखेला मद्रासचे कर्णतज्ञ डॉ० सत्यनारायण व पुण्याचे कर्णतज्ञ डॉ० आपटे बाबांच्या कानाची तपासणी करण्याकरितां आले. संपूर्ण तपासणी झाल्यानंतर त्यांनी काही औषधोपचार सुचविला. बाबांनी तो मान्य केला. आता डॉक्टरांच्या सल्याप्रमाणेच उपचार चालू आहेत.

१७-११-६४

सकाळी डॉक्टर महोदय आले व बाबांच्या समोर उभे राहून त्यांनी बांबाना इंजेक्शनाची सुई दाखविली. बाबा हसू लागले व उठून बसून लिहून दिले, 'इंजेक्शन म्हटले की डॉक्टर खुष'. मग आश्रमवासीयांकडे वळून म्हणाले, "डॉक्टर टोचेने आज आपले काम उरकून घेतले." डॉ० टोचे म्हणजे डॉ० महोदय ! ते बाबांना इंजेक्शनाची सुई टोचतात. डॉक्टर म्हणाले की माझ्या सुई टोचण्याच्या कामाबद्दल मला ही उपाधि बहाल केली आहे.—डॉ० टोचे ! तेव्हा बाबांनी या नवीन नावाचा आम्हास परिचय करून दिला.

दुपारी काही कार्यकर्ते भेटायला आले होते. त्यांना लिहून दिले, "ग्रामदा-नाची कल्पना लोकमान्य आहे. मानखेडचे ग्रामदान झाले. अशा ग्रामदानी गावांत खादी कार्यकर्त्यांनी तात्काळ पोचले पाहिजे. सध्या कापसाचा हंगाम चालू आहे. मागाहून गेल्यास 'बैल गेला आणि झोंपा केला' अशी स्थिति व्हाव-याची. गावचे लोक मागणी करतील व मग आम्ही जाऊ हे धोरण बरोबर नाही."

इंदूरहून श्री. पुजारीरामजी भेटाव-यास आले होते. ते इंदूरच्या विश्रम-आश्रमांत राहतात व तेथील सर्वोदय पात्रांची व्यवस्था पाहतात. दोन, चार वर्षांनंतर चार दिवस जरी बाबांच्या सान्निध्यात राहिले तरी त्यांना जीवनांत एक नवी गोडी मिळते. तीच हेतु मनांत ठेऊन ते बाबांजवळ आले आहेत. बाबांच्या जवळ आल्याने ते स्वतः तर आनंदात आहेतच, परंतु त्यांना पाहून बाबांना देखील आनंद झाला आहे. त्यांस लिहून दिले, "तुम्ही येथे पांच, सहा दिवस अवश्य राहा. श्रम करा. ध्यान करा. मित्रांशी-चर्चा करा. हे तुमचेच घर आहे."

१८-११-६४

सकाळी ब्रम्हसूत्रांचा वर्ग संपल्या-बरोबर बातमी कळली की 'बाबा शेतात विहीर खोदण्यास जात आहेत.' आश्रमा-च्या बाजूलाच शेती आहे. आश्रमवासीच तेथें काम करतात. गोटाड जमीन संपल्यानंतर जेथे झाडांची सुरुवात होते ते ठिकाण निवडले गेले आहे. बाबांनी लिहून दिले, "माझ्या हातून तिचे उद्-घाटन होईल. पण मी फार काम करणार नाही. देखरेख मात्र ठेवीन." नंतर विहीर खोदण्याचे फायदे लिहून दिले.

१. बेकारांना काम.
२. खोदण्याचा आनंद.
३. नशिबाची परीक्षा.
४. पाण्याचा मोठा झरा लागला तर शेती.
५ नुसताच पाझर लागल्यास पिण्यास गोडे पाणी.

सर्व बंधू-भगिनी तेथें जाऊन पोंचले, खुदाई सुरू झाली. खोदणारे खोदत होते. इतर लोक रांगेत उभे राहिले व मातीने भरलेल्या टोपल्या चेंडू सारख्या एकमेकाकडे फेकू लागले. काम व खेळ दोन्ही बरोबरच चालू होते.

२१-११-६४

काल बाबांना पुन्हा भोंवळ आली. बाकी तब्येत ठीक आहे. विहीर खोद-ण्याचे काम पाहावयास येत असतात. स्वतःही थोडेसे काम करू लागतात. आज आश्रमांत परत येऊन एक आठवडा झाला. मधून मधून थोडेसे बोलतात. आश्रमवासीयांशी बोलणे झाले. काही पत्रेंहि लिहविली.

आज पॅरिसवरून कांही लोक बाबांची टेलिव्हिजन फिल्म घ्यावयास आले होते. त्यांचा आवाजहि रेकॉर्ड करण्याची त्यांची इच्छा होती. त्यांस उद्या सकाळी नऊ वाजतांची वेळ बाबांनी दिली आहे. बाबांनी आम्हांस लिहून दिले, "हे लोक फ्रांसवरून सरळ मजकडे आले. ईश्वरच माझा प्रचार करीत आहे. मी मागे म्हटले होते की या टेलि-व्हिजनच्या युगात मला युरोप आदिची यात्रा करण्याची मुळींच जरूरी नाही.

देव करी तरी काय न होई ।
दगडाचेनि नई तरियेले ॥"

आज बाबांच्याकडे एक पुस्तक आले. त्याच्यावरील रॅपर कुणीतरी काढून टाकले होते म्हणून ते कोणाकडून आले हे समजणे कठिण होऊन बसले. पुस्तकाची लिपि रोमन होती, परंतु भाषा कोणची हे समजू शकले नाही. रोमन लिपि असल्यामुळे काही शब्द-वाचता आले. पुस्तकाचे नांव होते 'भगवद्गीता'. लेखकाचे नाव होते. 'आचार्य विनोबा भावे.' प्रस्तावनेखाली नांव होते, 'जयप्रकाश नारायण.' इतक्या बाबींचा तर बोध झाला. परंतु पुस्तकाची भाषा कोणची ? बाबांना फ्रेंच, जर्मन, एस्परेंटो वगैरे भाषा येतात, परंतु या पुस्तकाची भाषा त्यांना परि-चित नव्हती. अनेक कल्पना लढविल्या गेल्या, परंतु भाषेचा उलगडा झाला नाही. शेवटी पॅरिस वरून आलेल्या मित्रांना विचारले. त्यांनी सांगितले की ही डॅनिष भाषा आहे. ज्या भाषेची तोंड ओळख देखील नव्हती तींत भगवतद्गीतेचा अनुवाद झाला होता ! पॅरिसवरून टेलि-व्हिजनवाले येतात व डेन्मार्क वरून भगवद्गीतेचे डॅनिश भाषांतर !

'देव करी तरी काय न होई'।

विहीर खोदण्याचे काम जोरांत चालू आहे. सकाळ, संध्याकाळ काम करण्यास टोळ्या जात असतात. बाबांनी या विहिरीला नांव दिले आहे, 'कारूण्य-कूप;' व लिहिले, 'प्रत्येक शेतकऱ्याच्या शेतात 'कारूण्य-कूप' असलाच पाहिजे.

संध्याकाळी ६ वाजता महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री श्री. वसंतराव नाईक भेटण्यास आले होते. त्यांनी बाबांच्या प्रकृतीविषयी चिंता व्यक्त केली व त्यांस मुंबईस येण्याचे निमंत्रण दिले. बाबांनी लिहिले, "सध्यां येथें मी स्थिर झालो आहे. प्रकृति चांगली झाल्यानंतर विचार करूं. तुमच्या भेटीने मला फार आनंद झाला. मी तुमचा प्रजाजन आहे. माझा योग्य तो उपयोग तुम्ही करून घेऊ शकता. तुमचा तो अधिकार आहे." मुख्य मंत्री म्हणाले, "श्री. लालबहादुर शास्त्री यांनी मला सांगितले आहे की तुमच्या प्रकृती-बद्दल मी उत्तमांतला उत्तम डॉक्टरी सल्ला घ्यावा." बाबांनी लिहून दिले, "मद्रासचे तज्ञ डॉक्टर येऊन गेलेच आहेत. आता चिंता करण्याचे प्रयोजन नाहीं. श्री. शास्त्रीजी फाजील चिंता बाळगतात. त्यांना माझा नमस्कार सांगा."

—कालिंदी

---०---

www.vinoba.in

सर्व सेवा संघाच्या वाईगाई बांध अधिवेशनाचे प्रस्ताव

(मागील अंकावरून पुढे)

आन्तरिक समस्या

जातीय समस्या

ह्या वर्षी भारताच्या पूर्व भागांत जातीय दंगलींनी जे रूप धारण केले ते प्रत्येक विचारी भारतीय नागरिकाला लाजिरवाणें होते. निरनिराळ्या प्रदेशात शांतिसेना जे काम करूं शकली ते अल्प परंतु सांकेतिक होते. शांति-सेनेने केलेल्या ह्या कार्यामुळे भारतातील अल्प-संख्यांकांच्या मनांत शांतिसेनेबद्दल श्रद्धा व आवड निर्माण होत आहे ही आनंदाची गोष्ट आहे. ह्या कार्यामुळे अल्पसंख्यांकांशी नवा संबंध देखील प्रस्थापित होत आहे. सर्वोदय आंदोलनाला हा संबंध अधिक वाढवून कायम करणे आवश्यक आहे.

दंगलीच्या परिस्थितिमुळे भारतात परंपरागत जातीय वृत्ती दिसून आली, तसेंच काही ठिकाणी सूडाचे तत्वज्ञान देखील बनत असलेले दृष्टीस पडले. ह्या दंगलींनी भारताच्या राष्ट्रीय एकात्मतेत मोठे विघ्न आणले आहे. राष्ट्रीय ऐक्य तसेच मानवी मूल्यांच्या संरक्षणाकरिता, भारताच्या सर्व जबाबदार नागरिकांनी, आणि विशेषेकरून सर्वोदय कार्यकर्त्यांनी, ह्या परंपरागत जातीय वृत्तीला बदलून टाकण्याचा आणि सूडा ऐवजी स्नेहभाव निर्माण करण्याचा प्रयत्न करणे अत्यावश्यक आहे. ह्याकरिता लोकांची परंपरागत मनोवृत्ती समजून घ्यावयास पाहिजे आणि त्यांच्याबद्दल सहानुभूति ठेवून त्याना योग्य दिशेने नेण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे.

विद्यार्थ्यांत असंतोष

गेल्या काही महिन्यात भारतातील काही ठिकाणी विद्यार्थ्यांमध्ये असंतोष दिसून आला. विद्यार्थ्यांमध्यें असंतोष होण्याची अनेक कारणे आहेत; आणि त्याकरिता केवळ विद्यार्थ्यांना दोष देण्याने काहीच फायदा होणार नाही. विद्यार्थ्यांना शांततेच्या मार्गाने नेण्यास आपल्या शिक्षण पद्धतींत आमूलाग्र परिवर्तन करणे आवश्यक आहे. राजकीय पक्षांकरिता विद्यार्थ्यांचा उपयोग करणें पूर्णपणे बंद करण्याची जरूरी आहे. विद्यार्थ्यांच्या दैनंदिन जीवनातील अडचणी दूर करणे, शिक्षणानंतर त्यांना समाजांत गौरवपूर्ण प्रवेश करण्यास नवीन नवीन मार्ग उघडणे, आणि जीवनातील निरनिराळ्या क्षेत्रांत पराक्रम करण्याच्या विविध प्रकारच्या संधि देणे आवश्यक आहे. ह्या दृष्टीने सर्वोदय कार्यकर्त्यांनी तरुणांकडे विशेष लक्ष दिले पाहिजे.

राष्ट्रातील आन्तरिक अशांति दूर करण्यास सेनेचा उपयोग करणे दिवसें दिवस वाढत आहे. हा एक चिंतेचा विषय आहे. ह्यामुळे लोक स्वतःच आपल्या व्यवस्थेच्या बाबतीत पंगु बनत आहेत. आपणास असा प्रयत्न केला पाहिजे की, समाजात अशांति उत्पन्नच होणार नाही, आणि जर उत्पन्न झालीच, तर तिचे निवारण शांतिच्या मार्गानेच व्हावे.

शेजारी देशांशी संबंध

संपूर्ण मानव-जातीच्या विकासाकरिता आणि विशेषेकरुन भारताच्या प्रगतीकरिता आपल्या शेजारी राष्ट्रांशी शांतिमय व शांततापूर्ण संबंध असणे अत्यावश्यक आहे. भारत सरकार ह्या दिशेने भरीव कामगिरी करीत आहे ही समाधानाची गोष्ट आहे. परंतु ह्या दिशेने प्रगति करण्यास सर्वात अधिक कठिण समस्या भारत-पाकिस्तान आणि भारत चीन ह्यांच्या संबंधामुळे बनली आहे. ह्या दोन्ही देशांबरोबरची समस्या सोडविण्यास देखील शांति आणि मैत्रीचे उद्देश्य लक्षात ठेवूनच आपल्याला वाटचाल केली पाहिजे. भारत आणि पाकिस्तानचे संबंध सुधारण्याकरिता काश्मीरचा प्रश्न सोडविणे आणि दोन्ही देशात अल्पसंख्यांकांचा बेकायदेशीर प्रवेश आणि त्यांची हकालपट्टी ह्या समस्यांचे निराकरण होणे आवश्यक आहे. श्री. जयप्रकाशनारायण ह्यांच्या नेतृत्वाखाली जे एक मैत्रीमंडळ पश्चिम पाकिस्तानात गेले आणि लवकरच ते पूर्व पाकिस्तानात जाणार आहे, हे ह्या दिशेने भरीव कार्य आहे. भारताचे प्रधानमंत्री आणि पाकिस्तानांतील प्रमुखात ज्या वाटाघाटी झाल्या त्यामुळे एक आशा निर्माण झाली आहे. मैत्रीच्या दिशेने टाकलेले हे पाऊल पुढे भरीव स्वरूप धारण करील अशी आशा आहे. चीनशी भारताच्या समस्यांचे निराकरण केवळ शस्त्रास्त्रांच्या सहाय्याने कधीहि होऊ शकणार नाही हे आपल्याला समजून घेतले पाहिजे. ह्या समस्येची सोडवणूक राजनैतिक आणि मानवीय पद्धतीनेच होऊ शकेल. ह्या प्रश्नाच्या सोडवणुकीच्या दृष्टीने, म्हणजे वस्तुतः शांतीच्या दृष्टीने, चीनचा राष्ट्रसंघात प्रवेश होणे अत्यावश्यक आहे. ही आनंदाची बातमी आहे की, चीनला राष्ट्रसंघात स्थान मिळवून देण्यास प्रयत्न करणाऱ्या देशांत भारत अग्रभागी आहे. भारताला आपला हा प्रयत्न सतत अवश्य चालू ठेवला पाहिजे.

शांति-सेनेचा कार्यक्रम

शांति-केंद्र

शांति केंद्र हा शांति सेनेचा प्राथमिक गट आहे. संपूर्ण देशात शांतिकेंद्रांचे जाळे निर्माण करण्याने शांतिसेना अधिक कार्यक्षम आणि प्रभावी होऊ शकेल. म्हणून शांतिकेंद्रांची संख्या वाढविण्याकरिता खालील कार्यक्रम अमलांत आणले जावे.

१) सध्याच्या शांति-सैनिकांना शांति-केन्द्रांशी संबंधित करणे.

२) प्रत्यक ग्रामदानी गावात शांति-केंद्र प्रस्थापित करणे.

३) खादीच्या प्रत्येक केंद्रात शांति-केंद्र स्थापन करणें.

४) पदयात्रेंमध्ये नवीन शांति-सैनिक भरती करणे आणि शांति केंद्रें उघडणे.

स्वाध्याय, श्रम आणि सेवा हे शांति केंदाचे कमीत कमी कार्यक्रम असावेत. परिस्थितिनुरूप ह्यांचा तपशील ठरविला जावा.

शांति-सेनेच्या कामाकरिता लोकांची संमति मिळविण्यास, त्याचप्रमाणे आंदोलनाला व्यापक आर्थिक आधार मिळवून देण्यास, सर्वोदय-पात्र उत्कृष्ट साधन आहे. शांति केंद्रांबरोबरच सर्वोदय पात्राचे काम चांगल्या रीतीने चालू शकते. शांति केंद्राबरोबर सर्वोदय पात्राचा कार्यक्रम जोडला जावा.

ग्रामदानावरील ठराव

ग्रामदान आंदोलन अधिक कार्यक्षम करण्यासाठी कोणचे उपाय योजावेत या संबंधी संघ अधिवेशनांत विचार झाला. विनोबाजींच्या आजारामुळे सर्व सर्वोदयी कार्यकर्त्यांवरील जबाबदारीहि वाढलेली आहे याचीहि नोंद घेतली गेली.

संघ विनोबाजींस आश्वासन देत आहे की तो आपली सर्व शक्ति पणास लावून हे कार्य अधिक वेगाने चालू राहावे असा प्रयत्न करील. म्हणून त्यांच्या स्वास्थ्याच्या दृष्टीने त्यांनी जरूर तेवढी विश्रांति घ्यावी असा आग्रह करीत आहे.

या आंदोलनास अधिक बळकटी येण्याच्या दृष्टीने उपाय योजनांवर विचार करतांना संघास असे दिसून आले की या चळवळीसंबंधी उरले सुरले गैरसमज दूर करण्याच्या दृष्टीने येलवाल येथील १९५७ च्या संमेलनाप्रमाणे एक उच्च स्तरीय संमेलन भरविणे व त्यांत भाग घेण्याकरिता हिंदुस्थानच्या राष्ट्रीय जीवनाच्या सर्व अंगोपांगांशी संबंध असलेल्या व्यक्तींना सहयोग देण्याचे पाचारण करणे आवश्यक आहे. ग्रामदान झालेल्या खेड्यांच्या विकासांत आज ज्या अडचणी पदोपदी उपस्थित होतात त्यांचे निराकरण कसे करावे याबाबतहि त्या संमेलनात सूचना मिळविता येतील. कांही राज्यात त्या त्या राज्यांच्या विकास विभागाच्या व सर्व सेवा संघाच्या कार्यकर्त्यांच्या घनिष्ट सहयोगामुळे फार चांगला परिणाम झाल्याचे दिसून आले आहे. असेच सहकार्य इतरहि राज्यांतून कसे मिळविता येईल या संबंधीहि मार्गदर्शन झाले पाहिजे.

प्रांतीय व जिल्हा सर्वोदय मंडळांचे काम अधिक गतिमान करणे जरूर आहे. त्यामुळे कामात सातत्य व एक-चित्तता निर्माण होईल, कार्यकर्त्यांची संख्या वाढेल व कांही खास क्षेत्रांत ते अधिक प्रभावशाली करता येईल. ही मंडळें कार्यक्षम होण्यासाठी त्यांची आर्थिक स्थिति सुधारली पाहिजे. त्याकरिता राज्यातील सर्व कार्यकर्त्यांनी एखाद्या जिल्ह्यांत किंवा त्याच्या भागात आपली संपूर्ण शक्ति लावली पाहिजे. जिल्हा परिषद, पंचायत समितीतील पुढारी व या आंदोलनास पाठिंबा देणाऱ्या राजकीय पक्षांच्या पुढाऱ्यांचे सहकार्य यासाठी मिळवावे. सर्व मत-मतांतराच्या लोकांचे सहकार्य व मदत मिळविणे हे ध्येय असावे.

परप्रांतीय सर्वोदय मंडळाच्या पुढाऱ्यांना आपल्या येथे बोलावून या कामी मदत मिळूं शकते. स्थानिक कार्यकर्ते व सहानुभूति बाळगणाऱ्या लोकांची शिबिरें भरवून त्यांना या आंदोलनाचे तत्वज्ञान व त्याची अंमलबजावणी या संबंधी माहिती द्यावी. वर ज्या उच्च स्तरीय संमेलनाचा उल्लेख केला आहे त्यामुळे स्थानिक सरकारी प्रमुख व प्रमुख राजकीय पक्षाचे पुढारी यांचे सहकार्य मिळूं शकेल. ग्रामदानी गावातील प्रमुखांच्या पदयात्रेचे आयोजन करावे. ग्रामीण योजनाद्वारा ग्रामदान कसे साधता येईल याचाहि प्रयत्न करून पाहावा.

ग्रामदानांची पुरेशी संख्या असलेला एखादा जिल्हा निवडून तेथें हे आंदोलन अधिक तीव्र करण्याकरिता व निर्माण कार्याकरिता विशेष लक्ष दिले जावे.

सर्वोदय साहित्याची विक्री व विचार प्रचार करण्याकरिता लोकसेवक व सर्वोदय मित्र यांची निवड ग्रामदानी गाव हे संगटनेचे यूनिट कल्पून त्यातूनच केली जावी.

स्थानिक नेतृत्व तयार करण्याच्या दृष्टीने संघाने आपल्या रायपूर येथील अधिवेशनांत ठराव केला होता की विकास खंडात व जिल्हा स्तरावर

वाईगाई ठराव

(पृष्ठ ३ वरून)

ग्रामदान संघ गठित करावे, सर्व ग्रामदानी क्षेत्रात हे काम शक्य तितक्या लवकर करून टाकणे जरूर आहे. जिल्हा व प्रांतीय सर्वोदय मंडळें व संघ यानी सर्व स्तरावर कार्यकर्ते प्रशिक्षित करण्याचा एक सर्वंकश कार्यक्रम आखावा.

सर्व प्रदेशांच्या सरकारांनी खालील बाबीवर यथा संभव शीघ्र अंमल करावा याबद्दल त्यांची मनें वळवावी.

१. सुलभ ग्रामदानाला लवकर कायद्याचे स्वरूप देण्यात यावे. ज्या राज्यांत अगोदरच ग्रामदानासंबंधी कायदा झालेला आहे त्यात सुलभ ग्रामदानाच्या दृष्टीने आवश्यक तो बदल करण्यात यावा. जुन्या ग्रामदानी गावाना सुलभ ग्रामदानात बदल करवून घेण्याची मुभा असावी. मात्र असे करताना जुन्या ग्रामदानी कायद्याप्रमाणे जे जमिनीचे वाटप झालेले असेल ते कायम ठेवावे.

२. भूदान व ग्रामदान यांत मिळालेल्या जमिनींना आवश्यक त्या प्रमाणपत्रासंबंधी चौकशीचे काम सोपे होण्याच्या दृष्टीनें भूदान बोर्डाशी काही रेव्हेन्यू कर्मचारी संलग्न करावे. जेथे असे बोर्ड अस्तित्वांत नसतील तेथे ग्रामदानी कायद्यानुसार स्थापन झालेल्या ग्रामदान बोर्डाशी ते संलग्न ठेवावे. मद्रास राज्यांत सध्या हीच व्यवस्था चालू आहे. बोर्ड स्थापन करण्याकरिता काढलेल्या हूकुमनाम्यांच्या नकला इतर प्रदेशांतल्या सर्वोदय मंडळांस पाठविल्या जाव्या.

३. सहकार क्षेत्रांत ग्रामदान चळवळीसंबंधी काही किल्मिषें आहेत म्हणून ग्रामदान सहकारी सोसायटयांस, त्या जमिनी तारण देण्यास तयार असूनहि, सहकारी बँकाकडून कर्ज मिळण्यास अडचणी येतात. म्हणून नियोजन मंडळास विनंति करण्यात यावी की त्याने ज्या प्रमाणे आपल्या तिसऱ्या योजनेत अशा प्रकारची कर्जे देण्याकरिता १ कोटि रुपयांची तरतूद केली होती त्याच प्रमाणे पुढेहि काही रकमेची तरतूद करून ठेवावी. सहकारी बँकाकडून इतर गावाप्रमाणे ग्रामदानी गावासहि कर्जे मिळू लागल्यानंतर अशा तरतुदीची जरूर राहणार नाही.

४. सर्व सेवा संघाने हिंदुस्थान सरकारच्या कायदे मंत्र्यांना पाठविलेल्या त्या पत्राची हे अधिवेशन नोंद घेत आहे ज्यात असे सुचविलेले आहे की कायद्यात असे संशोधन करण्यात यावे की एखाद्या अविभक्त हिंदु कुटुंबातील सज्ञान घटकाने जमिनीचे दान दिले तर त्याचा त्या संयुक्त कुटुंबाच्या स्थावर इस्टेटीवर काहीहि परिणाम होऊं नये व बापानें केलेले जमिनीचे दान त्याच्या अज्ञान मुलावर बंधनकारक असावे.

आदर्श ग्रामदानात, आपआपल्या येथील विशेष परिस्थिति ध्यानात घेऊन, असे कोणकोणचे बदल करवून घेणे इष्ट होईल हे सुचविण्याचे सर्व प्रदेश सर्वोदय मंडळांना संपूर्ण स्वातंत्र्य दिले गेले असले तरी त्यांच्याकडून आलेला आराखडा आदर्श व अखेरचा मानला जाऊ नये. तो केवळ एक मसुदा समजावा.

निर्माण कार्याकडे योग्य ध्यान देणें जरूर आहे. कारण त्याचा प्रभाव शेजारील खेडयावर पडून तेथील लोक ग्रामदानास प्रवृत्त होतात असा अनुभव आहे. गावाचे ग्रामदान झाले येवढयानेच ग्रामदान कार्यकर्त्यांचे कर्तव्य संपले नाही. ते ग्रामदानी कायद्याप्रमाणे सरकारने स्वीकारले की नाही, तेथे ग्रामसभा स्थापन झाली की नाही व ती योग्य तऱ्हेने काम करीत आहे की नाही, गावाला कर्ज मिळत राहण्याची सोय झाली की नाही हे सर्व पाहणे हे कार्यकर्त्यांचेच काम आहे. खादी कमीशन कडून ग्रामदानी गावास जी मदत मिळावयाची असते तीहि त्यांनी मिळवून दिली पाहिजे.

जेथे मोठया संख्येत ग्रामदानी गावे आहेत अशा विकास खंडांत पंचायत समितीची एक उप-समिति असावी जिच्याकडे विकासाचे खास काम सोपविलेले असावे. त्या क्षेत्रातील सर्वोदय कार्यकर्त्यांस त्या समितीवर नेमून घेण्याची (co-opt) व्यवस्था असावी. ग्रामदानी कार्यकर्त्यांनी प्रत्येक स्तरावर लोक प्रतिनिधीमार्फतच काम करावे. तांत्रिक विकासाचे काम राज्याकडून त्या खंडात नेमलेल्या तंत्रज्ञाकडेच सोपवावे. या उपसमितीला ग्रामदानी गावाकरिता अग्रहक्काने मदत मिळत गेली पाहिजे व तिने अशी योजना आखली पाहिजे कीं पाच वर्षांच्या काळानंतर त्या गावातील प्रत्येक कुटुंबाचे वार्षिक उत्पन्न रु. १२०० पर्यंत होऊं शकेल.

गावातील औद्योगिक व शेतीचे उत्पादन कसे वाढेल व गावकऱ्यांना संपूर्ण वेळ काम कसे मिळत राहील या संबंधी योजना बनविण्याचे शिक्षण देऊन कार्यकर्ते तयार करण्याची जर सोय करता आली तर ग्रामदानी गावांचा विकास लवकर घडवून आणता येईल.

भारताची तटस्थ नीति

(पान १ वरून)

व मुसलमानांच्या मशिदीत विनोबांना धर्ममुकुट चढवून त्यांचे प्रवचन धार्मिक भावाने लोक ऐकतात. तेव्हा बुद्ध, पैगंबर, येशू, कृष्ण ह्यांनी ऐकत्र यावयाचे ठरविले आहे. जगातील विश्वसंस्कृतीचा गोफ विणण्याचे काम चालू झाले आहे. युनो त्या दिशेने काम करीत आहे. विनोबासारखे लोक जयजगत्‌चा उद्‌घोष करून राष्ट्राच्या तटबंदीना चिरे पाडत आहेत. सत्य, प्रेम, करुणा ह्या त्रिपुटीवर पुढील मानवसमाजाच्या भव्य प्रासादाची उभारणी होण्याचा काळ जवळ येऊन ठेपला आहे.

राजकीय क्षेत्रात तटस्थतेला मिळालेली मान्यता, धार्मिक क्षेत्रात भारतात होणारी दोन विश्वसंमेलने व व्यावहारिक क्षेत्रात भारतात विनोबांचे चाललेले अथक परिश्रम पाहून असे वाटते की ईश्वराचे One World चे नाटक आता लवकरच सुरू होणार. त्यामुळेच आता चंद्र व मंगळ ह्यांच्याशी संबंध जोडण्याचे नवे ध्येय ईश्वर मानवासमोर ठेवत असेल.

तुमचें हार्दिक स्वागत

तेव्हा आम्ही युकॅरिस्ट काँग्रेसचे व बौद्धांचे संमेलन भारतात होत आहे त्याचे अत्यंत प्रेमाने स्वागत करतो. बोधिवृक्षाची फांदी पूर्वीच ल्हासा, पेकिंग, टोकिओ, जाकर्त्ता, रंगून, कोलंबो, येथे पोचली होती. नंतर नेहरूंनी ती लंडन, कैरो, युगोस्लाव्हियात नेली. व आता स्वत: महापावन पिता पोप तिचा स्वीकार करण्यासाठी स्वतः भारतात येत आहे. त्यांच्या शुभागमनाने आम्ही पावन झालो आहोत.

---o---

ग्राहकांना विनंति

'विनोबा वार्ता' तीन डिसेंबरच्या अंका नंतर बंद होत आहे. 'वार्तेप्रमाणेच' विनोबांचे विचार व सर्वोदयाचा कार्यक्रम ह्याला वाहिलेले 'साम्ययोग साप्ताहिक' आम्ही मागील अकरा वर्षांपासून चालवीत आहोत.

तेव्हा आपल्या शिल्लक असलेल्या वर्गणीच्या मोबदल्यात आपणास साप्ताहिकाचे अंक पाठवू. ह्याबाबत आपण लेखी हरकत घेतल्यास आपली रक्कम मनीऑर्डरने ताबडतोब आपल्याला परत करू.

साम्ययोग साप्ताहिकाचे पाच रुपये वर्गणी भरून आपण वार्षिक वर्गणीदार व्हावे अशी आपणास विनंति आहे.

—व्यवस्थापक

---o---

अेजंटांना सूचना

ता० ३ डिसेंबर नंतर 'विनोबा वार्ता' बंद होत आहे. आपले हिशोब आपण करून १० डिसेंबर पर्यंत आपल्या कडील बाकी निघत असलेली रक्कम पाठवावी.

'विनोबा वार्ता' दैनिक बंद होत असले तरी विनोबांचे विचार व सर्वोदयाचा कार्यक्रम ह्यांना वाहिलेले साप्ताहिक आमच्या ह्याच कार्यालयातून निघत असते. त्याची वार्षिक वर्गणी पाच रुपये आहे व अेका किरकोळ अंकाची किंमत १३ पैसे आहे.

तेव्हा आपण दैनिका प्रमाणेच ह्या साप्ताहिकाची अेजन्सी घेतल्यास आम्ही आपल्याकडे अंक पाठवू.

आपण ह्याबाबत [illegible]पत्रव्येवहार, व्यवस्थापक 'साप्ताहिक साम्ययोग' मगनवाडी, वर्धा ह्या पत्त्यावर करावा.

—व्यवस्थापक

---o---

संपादक :- श्री. गोपाळराव काळे, श्री. वसंतराव बोंबटकर
प्रकाशक :- श्री. वसंतराव बोंबटकर
मुद्रक :- गो. भा. जोशी, भास्कर प्रेस, वर्धा.

साम्ययोग दैनिक, ता. २ व ३-१२-६४ अ. २०५-२०६ र. नं. ए. न. २३
विनोबा वार्ता, मगनवाडी, वर्धा (म. राज्य)

www.vinoba.in